

1. קווי ההתפתחות העיקריים

ב-1968 נשאר השכר הממוצע לשעת עבודה¹ יציב לעומת 1967. עובדה זו היא, כנראה, תוצאה של הצטרפות מספר גדול של שכירים חדשים, ששכרם נמוך מזה של הותיקים, מצד אחד, ומעלייה בשכרם של הותיקים, מצד שני. עם זאת, פעלו ב-1968 כוחות שגרמו לכך, שהעליות בשכר תהיינה נמוכות מאלו שרווחו בשנות הגיאיות שלפני המיתון. התפתחות דומה חלה גם במשך השנה. ב-1967 עלה השכר לשעת עבודה בכ-3 אחוזים.

השכר לשכיר עלה ב-1968 בכ-3 אחוזים, בגלל עלייה במספר שעות העבודה לשכיר. השכר הריאלי עלה במידה פחותה, בגלל עלייה של 1.5 אחוז במדד המחירים לצרכן, אך עם זאת, יש לזכור, שב-1968 חל צמצום רב במספר המובטלים. כן עלה השכר של רוב סוגי העובדים מעבר למה שמגלה הנתון הסטטיסטי מהסיבות שצויינו לעיל. בהוצאות השכר ליחידת תפוקה חלה ב-1968 ירידה בגלל עלייה בפריון. הירידה בהוצאות השכר ליחידת תפוקה נמשכה זו השנה השנייה ברציפות לאחר שב-1966 חל תהליך הפוך.

בין הסיבות לעלייה המתונה בשכר ב-1968 ניתן למנות קודם כל את קיומה של האבטלה. זו היתה נתונה אמנם בתהליך של צמצום, אך אף ברביע האחרון של השנה הגיע שיעורה ל-5.6 אחוזים. כן פעלו בכיוון זה: הגידול במספר המועסקים מהשטחים המוחזקים והציפיות להמשך מגמת הגידול, המצב הבטחוני שריסן תביעות שכר, ועליות השכר הגבוהות ב-1966, שהעלו את השכר מעל לשכר של שיווי משקל ויצרו לחצים ליציבות השכר ב-1967 ואף ב-1968.

ב-1968 כמעט שלא חלו עליות בתעריפי שכר, והעליות המעטות שהיו נבעו מהסכמים שנדחו משנים קודמות ולא מהסכמי שכר לשנת 1968. מדיניות ההסתדרות ביחס לשכר ב-1968 היתה מדיניות של הקפאת תעריפי שכר. ביחס לתוספת היוקר, הוחלט לדרוש את תשלום תוספת היוקר אחת לשנה (במקום פעמיים בשנה קודם), אם יעלה הממוצע השנתי של מדד המחירים לצרכן

א. בפרק זה מדובר על שכר ומשכורות המשולמים באופן ישיר לעובד. גוסף עליהם יש למעביד הוצאות גוספות (תשלומים גלוים), כגון: הפרשות לביטוחים סוציאליים שונים, תשלומים להבראה, הוצאות על שירותי רווחה, הסעת עובדים וכד'. גובה התשלומים הגלוים נקבע, בדרך כלל, יחד עם הסכמי השכר. בשנים האחרונות חלו הסכמי השכר על השכר והמשכורות בלבד, ואילו התשלומים הגלוים לא שונו, בדרך כלל, אם כי רוב התשלומים הגלוים נקבעים אוטומטית כאחוז קבוע מהשכר.

ב. אין הנתונים בפרק זה כוללים את המועסקים מהשטחים המוחזקים.
ג. מספר השכירים בפרק זה מתקבל מנתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה בהסתמך על מידגם של דיווחי מעבידים לביטוח הלאומי. אין מספר זה זהה למספר השכירים בפרק ט' דלעיל, שמקורו בסקרי כוח האדם (בדבר הסיבות לכך שבשני הפרקים מופיעים נתונים שונים על מספר השכירים, ראה פרק י"1 בנספח לדו"ח זה).

ד. השכר מחושב על בסיס מזומן, דהיינו, כל תשלום נרשם כשכר בתקופה בה הוא משולם למעשה, ללא קשר לתקופה שלגביה שולם.

מספר השכירים, שעות העבודה לשכיר, שכר לשכיר ושכר לשעת עבודה, 1966 עד 1968

העלייה או הירידה (-) לעומת השנה הקודמת			* 1968	1967	1966	
* 1968	1967	1966				
(אחוזים)						
9.0	-2.9	-0.4	676.5	620.6	638.9	מספר השכירים (אלפים)
3.4	-3.0	-0.3	39.5	38.2	39.4	ממוצע שעות העבודה לשכיר בשבוע
3.2	0.4	19.1	588	570	568	השכר החודשי לשכיר במחירים שוטפים (ל"י)
1.0	-1.4	10.3	588	582	590	השכר החודשי הממוצע במחירי 1968 (ל"י)
-0.3	3.3	19.8	3.43	3.44	3.33	השכר לשעת עבודה במחירים שוטפים (ל"י)
-2.3	1.4	11.0	3.43	3.51	3.46	השכר לשעת עבודה במחירי 1968 (ל"י)

* נתוני הביטוח הלאומי ל-1968 הינם על סמך 11 חודשים ראשונים ונתון ארעי לחודש דצמבר.
ה מקור: שורות (1) ו-(3) — נתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה ממקורות הכיסות הלאומי.
שורה (2) — פקרי כוח אדם, הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.
שורות (4) ו-(6) — ניכוי המחירים נעשה לפי מדד המחירים לצרכן.
שורה (5) — שעות העבודה התקבלו ע"י הכפלת מספר שעות העבודה בממוצע לשכיר לפי פקרי כוח אדם במספר השכירים לפי הביטוח הלאומי.

בשיעור 3 אחוזים או יותר. הואיל והמדד עלה ב-1968 בפחות מ-3 אחוזים, לעומת ינואר 1967, לא שולמה תוספת יוקר בינואר 1969.

ההכנסה הפנויה משכר בניכוי ממס הכנסה וביטוח לאומי עלתה פחות מסך תשלומי השכר. ההכנסה הפנויה משכר לשכיר עלתה ב-1.3 אחוז.

בחתך ענפי בולטת ירידה של 1.8 אחוז בשכר לשעת עבודה בענף הבנייה, כנראה, בגלל קליטתם בענף של עובדים רבים נוספים בעלי שכר נמוך, תופעה שהיתה חזקה במיוחד ב-1968. כן בולט גידול רב בשכר בענף התחבורה, ענף בו השכר הוא הגבוה במשק, כנראה, בגלל גידול רב בביקוש לשירותי הענף ובגלל עלייה בתעריפי השכר של השכירים בקווארטיבים לתחבורה. בענף התעשייה, היה גידול רב בתעסוקה, וחלה בו עלייה גדולה יותר בשכר מאשר בממוצע במשק. בשירותים הציבוריים והעסקיים היה הגידול בשכר נמוך מהגידול הממוצע במשק.

2. התפתחות השכר במלל המשק

ב-1968 נשאר השכר לשעת עבודה יציב, כפי שמורים הנתונים הסטטיסטיים העומדים לרשותנו, אך נראה שדבר זה נובע משינויים שחלו השנה בהרכב השכירים: ב-1968 היה הגידול במספר השכירים גבוה יותר מאשר בכל אחת משנות השישים. הואיל ורוב השכירים שנוספו בשנה זו היו קודם לכן מובטלים או שהיו מחוץ לכות העבודה האזרחי (בצבא או במסגרות הלימודיות), סביר להניח, שהם קיבלו שכר נמוך מהשכירים שהועסקו כבר קודם, ולפיכך השפיעו בכיוון של יציבות השכר הממוצע במשק. ב-1967 עלה השכר לשעת עבודה בכ-3 אחוזים.

עם היציבות שנרשמה ב-1968 בשכר לשעת עבודה, נרשמה עלייה של כ-3 אחוזים בשכר לשכיר, כתוצאה מעלייה שחלה ב-1968 במספר שעות העבודה לשכיר. ב-1967 לא השתנה השכר לשכיר לעומת 1966. מבחינת הכנסות השכירים, עלה השכר הריאלי, כלומר השכר המנוכה במדד

מדדי השכר לשכיר * ומספר השכירים, 1966 עד 1968

(רביע ראשון 1966=100)

ממוצע שנתי	ממוצעים רבע שנתיים				
	XII-X	XI-VII	VI-IV	III-I	
					1966
96.9	94.1	96.0	97.5	100.0	מספר השכירים
102.0	102.9	103.9	101.4	100.0	השכר לשכיר
					1967
94.1	96.5	94.0	91.9	94.1	מספר השכירים
102.3	104.3	103.8	99.3	101.6	השכר לשכיר
					1968
**102.6	**104.9	103.5	101.5	100.5	מספר השכירים
**105.6	**106.8	107.2	104.8	103.2	השכר לשכיר

* מדדי השכר לשכיר לפי ענפי המשק — ראה לוח נספח י"א.
** על סמך נתון ארצי לחודש דצמבר.

ה מקור : נתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה במקורות הביטוח הלאומי.

המחירים לצרכן, ב-1968 בפחות מן השכר הנומינלי בגלל עלייה קלה במחירים, ובשכר הריאלי לשעת עבודה נרשמה ירידה קלה. כאשר מדובר ברווחת השכירים אין להתעלם מכך שב-1968 חלה ירידה גדולה במספר המובטלים, וכן מהעלייה שחלה, כנראה, בשכר של רוב סוגי עובדים, שלא באה לידי ביטוי בנתונים העומדים לרשותנו.

גם במשך השנה נשאר השכר לשעת עבודה יציב, ואילו השכר לשכיר עלה ב-3 אחוזים. גם כאן יש לשער שעלויות השכר היו למעשה גדולות יותר, דבר שאינו בא לידי ביטוי בגלל שינוי הרכב העובדים.

מבחינת הוצאות הייצור על עבודה, חשוב השינוי שחל בשכר הממוצע במשק, שכן לצורך דיון בהוצאות הייצור יש להשוות את השכר לשעת עבודה עם התוצר לשעת עבודה, והשפעת השינוי בהרכב העובדים פועלת על שני הגדלים כאחד. ב-1968 חלה ירידה בהוצאות על עבודה ליחידת תוצר ביחס לשנה הקודמת, שכן יציבות השכר ברוב הענפים היתה מלווה בעלייה בפיריון העבודה. גם ב-1967 היתה התפתחות דומה. ב-1966 חל תהליך הפוך: חלה עלייה גדולה בהוצאות על עבודה ליחידת תוצר, כך שבסך הכול היתה ההוצאה על עבודה ליחידת תוצר ב-1968 ברמה של 1965.

למרות האמור לעיל, לגבי עלויות השכר מעבר למה שמורים הנתונים, נראה, שאלה היו קטנות מן העלויות שהתקיימו בכל אחת משנות השישים הראשונות, וזאת כיוון שב-1968 פעלו מספר גורמים שמיתנו את העלייה בשכר.

הגורם הראשון במעלה הוא קיומה של אבטלה, שהלכה והצטמצמה אמנם, אך הקיפה עדיין כ-6 אחוזים מכוח העבודה האזרחי בממוצע שנתי ו-5.7 אחוזים בממוצע במחצית השנייה של השנה. הגורם השני — הגידול בתעסוקה של עובדים מהשטחים. מספר המועסקים מהשטחים

נאמד בכ-4,000 בממוצע שנתי, וניכרת מגמת גידול על פני השנה. במחצית השנייה של השנה נאמד מספרם בכ-5,000 עובדים¹ (לפי סקרי כוח אדם בשטחים של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה). לפי מקורות אחרים היה מספר המועסקים מהשטחים גדול יותר, ובמיוחד בסוף השנה. לפי משרד העבודה, הגיע מספר המועסקים מהשטחים בסוף השנה לכ-12,000 איש. הגידול המתמיד במספר המועסקים מהשטחים והציפיות להמשך מגמת הגידול פעלו בכיוון של ריסון תביעות השכר. הגורם השלישי שמיתן את העלייה בשכר היה המצב הבטחוני שגם הוא השפיע בכיוון של ריסון תביעות השכר.

העובדה שזה שנתיים שנרשמה יציבות בשכר תמוהה, לכאורה, בייחוד על רקע העלייה בפריזון שחלה בשנים 1967 ו-1968. אולם כאשר לוקחים בחשבון גם את ההתפתחות ב-1966 בתחומי השכר והפריזון, ואפילו קודם, נראה שב-1968 לא התקיימו לחצים לעליית שכר, אלא ליציבות השכר דווקא.

לוח י"ג

השינויים בשכר לשעת עבודה ובתוצר לשעת עבודה, 1963 עד 1968

(אחוזים)

השינוי * הממוצע מ-1963 עד 1965	מ-1965 ל-1966	מ-1966 ל-1967	מ-1967 ל-1968	השינוי * הממוצע מ-1966 עד 1968
1	18.5	9.6	1.8	9.0
2	20.0	18.6	-2.6	9.1
3	4.3	-0.8	-5.2	1.7
4	5.6	-0.7	-5.8	1.8
5	13.6	10.5	8.1	7.2
6	13.6	19.4	3.4	-0.2

* ממוצע גיאומטרי של שיעורי השינוי השנתיים.

ה מקור: (1) תוצר לאומי גולמי — עיבודי בנק ישראל.

(2) סך תשלומי השכר — נתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה ממקורות הביטוח הלאומי.

(3) שעות העבודה של המועסקים חושבו בצורה הבאה: (א) חישוב מספר המועסקים כשנספר השכירים מקורו

בנתוני הביטוח הלאומי ואילו מספר הלא שכירים מקורו בסקרי כוח אדם (הפחתת מספר השכירים מסך כל

המועסקים); (ב) הכפלת ממוצע שעות העבודה למועסק לפי סקרי כוח אדם במספר המועסקים שנתקבל.

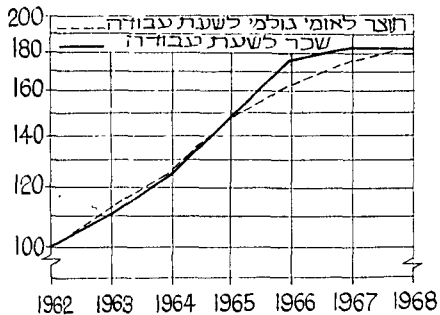
(4) שעות עבודה של השכירים — חושב על ידי הכפלת ממוצע שעות העבודה לשכיר לפי סקרי כוח אדם במספר

השכירים לפי הביטוח הלאומי.

בהנחות מסויימות (ראה נספח י"ג), מהווה השינוי בתוצר לשעת עבודה אינדיקטור לשינוי בערך התפוקה השולית של העובדים. השינוי בתוצר לשעת עבודה מבטא איפוא את הלחצים הקיימים בשוק העבודה על השכר. לפיכך עשויה השוואת השינוי בשכר לשעת עבודה לשינוי בתוצר לשעת עבודה להוות אינדיקטור למידת ההתאמה בין השינוי בשכר לבין כוחות השוק.

¹ ליתר הרחבה בדבר התעסוקה מהשטחים עיין בפרק ט' סעיף ג'א.

מדרי תוצר לאומי גולמי לשעת עבודה
ושכר לשעת עבודה, 1963 עד 1968
(הבסיס: 1962=100)

הערות:

1. כיוול חצי לוגריתמי.
2. תוצר לאומי גולמי במחירי שוק שוטפים.
3. מקור: ראה פקוד ללוח י"א.

כזכור חלו ב-1966 העלאות שכר גדולות שהסתכמו בממוצע כלל-משקי בגידול העולה על 19 אחוזים בשכר לשעת עבודה. העלאה זו בשכר באה בזמן שניכר היה רפיון ביקוש במשק, שנתן אותותיו גם בשוק העבודה. התוצאה של עליית השכר, שהיתה מעל ומעבר לעלייה בפריזם היתה כפולה: בחלקה היא השפיעה על עליית המחירים שחלה באותה שנה, ובחלקה האחר היא גרמה להרחבת ממדי האבטלה. ב-1966 היה איפוא שכר גבוה מהשכר של שיווי משקל, ונותרו לחצים לחזרה לשיווי משקל. לחצים אלה לא יכלו למצוא ביטוי בעליית מחירים ב-1967 וב-1968 בגלל רמתו הנמוכה של הביקוש, ולכן התבטאו הלחצים ביציבות השכר, למרות העלייה בפריזם. רק ב-1968 חלה חזרה מלאה למצב של 1965 או של 1962, מבחינת היחס בין השכר לבין התוצר לשעת עבודה.¹

מנתוני לשכות העבודה על חלוקת המובטלים לפי רמתם המקצועית, נראה, שבסוף 1968 מתחילה להסתמן שוב התמונה שאפיינה את שנות השישים הראשונות, דהיינו קיומם של עודפי ביקוש לעובדים מקצועיים לעומת עודפי היצע של כוח עבודה בלתי מקצועי.² נראה שרמות השכר הקיימות בשוקי-העבודה המקצועית והעבודה הבלתי מקצועית טרם הסתגלו במלואן לביקוש המוגבר לעובדים מקצועיים, כפי שהוא בא לידי ביטוי ב-1968. מצד אחד, בשכר גבוה יותר היה כנראה חלק מהמעבידים משחרר עובדים מקצועיים שהיו יכולים לפנות למקומות עבודה אחרים, בהם כדאי היה להעסיק אותם גם בשכר החדש הגבוה יותר. כן היה שכר גבוה יותר ממריץ עובדים מקצועיים הנמצאים כיום מחוץ לכוח העבודה האזרחי להצטרף אליו. מצד שני, נראה, שבשכר נמוך יותר היה חלק מהעובדים הבלתי מקצועיים, המהווים אחוז ניכר מכלל המובטלים מוצא תעסוקה.³ ייתכן שלחצים אלה מצאו את ביטויים החלקי בעליה יחסית של שכר העובדים המקצועיים ב-1968.

3. ההכנסה הפנויה

כאשר דנים בהכנסתם של השכירים ובהשפעתה על הביקוש של השכירים למוצרים ולשירותים, יש מקום להסתכל על סך הכנסתם הפנויה ממיסים מתוך השכר ששולם להם.⁴ ב-1968 עלו תשלומי המיסים הישירים על שכר במידה רבה מתשלומי השכר עצמם. דבר זה נובע בחלקו מהנהגת היטל ביטחון בשיעור של 10 אחוזים מתשלומי מס ההכנסה, החל מיוני 1967 ומהעלאת תקרת ההכנסה החייבת בדמי ביטוח לאומי באפריל 1968. בחלקו האחר ניתן אולי לוקוף זאת לגידול באי השוויון בחלוקת ההכנסות משכר. ייתכן, שהדבר נובע מהעלייה שחלה,

¹ מסקנות דומות מתקבלות גם כאשר מוציאים מהדיון את הסקטור הציבורי.

² ראה פרק ט' סעיף 4.

³ עם זאת, ירד בראשית 1969 במידה רבה מספר המובטלים הבלתי מקצועיים, דבר המחליש במעט את הניתוח דלעיל.

⁴ ההכנסה הפנויה משכר מוגדרת כסך תשלומי השכר בניכוי המסים הישירים: מס ההכנסה וחלקו של השכיר בתשלומים לביטוח הלאומי.

השינויים בהכנסה הפנויה לשכיר, 1966 עד 1968

(אחוזים)

מ"מ 1967 ל"מ 1968	מ"מ 1966 ל"מ 1967	
12.5	-2.6	(1) סך ההכנסות משכר *
22.9	-0.3	(2) סך תשלומי מס הכנסה
21.9	1.4	(3) סך גביות הביטוח הלאומי משכירים
10.4	-3.1	(4) סך ההכנסה הפנויה משכר
9.0	-2.9	(5) מספר השכירים
1.3	-0.2	(6) ההכנסה הפנויה לשכיר במחירים שוטפים
-0.8	-1.8	(7) ההכנסה הפנויה לשכיר במחירי 1968

* נתוני השכר כוללים תשלומי שכר ישירים. ההנחה היא שחלקו של השכר הנלווה בסך כל השכר לא השתנה במשך התקופה.

ה מקור: (1) ו-(5) נתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה בהסתמך על דיווחי המעבידים למוסד הביטוח לאומי.

(2) אגף הכנסות המדינה במשרד האוצר. כולל גם הכנסה בניהוי החזרי מס ולאחר הורדת

מילווה קליטה וחסכון משך גביית האגף. כולל מנהלי חברות וחברי קואופרטיבים.

(3) דוחות סטטיסטיים של המוסד הביטוח לאומי. כדי להגיע לחלקם של השכירים בנכיות אלו, כפלנו את סך הנכיות עבור השכירים בחלק היחסי שבו חייב השכיר.

(7) ניכוי המחירים נעשה לפי מדר המחירים לצרכן.

כאמור, בשכרם של השכירים ה"וותיקים", ששכרם גבוה יחסית. השפעתה של עלייה זו, שהיתה בקבוצה, ששיעורי המס השוליים שלה גבוהים יחסית, גברה כנראה, על ההשפעה שהיתה להצטרפות עובדים חדשים בעלי שכר נמוך¹.

התוצאה הנגזרת מהעלייה המהירה יותר בתשלומי המיסים משכר מאשר בתשלומי השכר עצמם, הינה עלייה קטנה יותר בהכנסה הפנויה משכר מאשר בתשלומי השכר. ההכנסה הפנויה לשכיר עלתה בשיעור של אחוז אחד בעוד שההכנסה הגולמית משכר לשכיר עלתה, כזכור, ב-3 אחוזים².

4. השכר והשכירים לפי ענפי המשק

שני הענפים בהם חלה עלייה גדולה במיוחד במספר השכירים היו ענפי התעשייה והבנייה. בשני ענפים אלה חל גידול רב ביותר הן במספר המועסקים בכלל והן בתוצר. מבחינת השכר לשכיר והשכר לשעת עבודה, חלו התפתחויות בולטות בענפי הבנייה והתחבורה. בענף הבנייה חלה ירידה של 1.8 אחוז בשכר לשעת עבודה; כנראה, בגלל קליטת עובדים רבים נוספים בענף, שהיו בעלי שכר נמוך מהממוצע הענפי. בענף התחבורה — הענף שבו גבוהים השכר לשכיר והשכר לשעת עבודה מאשר בשאר ענפי המשק — היה הגידול בשני אלו הגבוה מבין כל ענפי המשק³.

¹ זוהי עדות עקיפה להשערה שב-1968 חלה עלייה בשכר של רוב סוגי העובדים.

² עם זאת יש לזכור, שב-1968 חלה ירידה בתשלומי השכירים למילווה קליטה ולמילווה ביטחון, דבר שהשפיע בכיוון של הגדלת ההכנסה הפנויה, אם נתייחס למילווה אלה כאל מיסים.

³ יש להיזהר מהשוואות בין רמות השכר הנהוגות בענפים שונים. כפי שנאמר כבר, אין השכר בפרק זה כולל תשלומים גלויים, אלא שכר ששילם המעביד לעובד באופן ישיר. קיים שוני באשר לאופן מתן הטבות סוציאליות שונות לעובדים שונים ובענפים השונים. דמי החופשה, למשל, משולמים לעתים באופן ישיר, ולעתים בצורה עקיפה, דרך קרנות שונות וכד'.

א. חקלאות

ענף החקלאות מצטיין יותר מכל שאר ענפי המשק באחוז הנמוך של השכירים המועסקים בו — כ- $\frac{1}{3}$ מכלל המועסקים. השכר לשכיר והשכר לשעת עבודה בענף זה הינם נמוכים מאלה הקיימים בשאר ענפי המשק. ב-1968 חלה בענף זה עלייה גבוהה במקצת בשכר לשכיר מאשר בממוצע לכל המשק, אך זאת בגלל עלייה גדולה במספר שעות העבודה לשכיר. השכר לשעת עבודה ירד בענף זה יותר מאשר הממוצע במשק. בפני ענף החקלאות עומד היצע גדול במיוחד של עובדים מהשטחים, שהתבטא, מצד אחד, בחלקם הגדול של העובדים בחקלאות בין המועסקים מהשטחים, ומצד שני, בריסון תביעות השכר בענף זה.

ב. תעשייה

בתעשייה מהווים השכירים כ-80 אחוזים מכלל המועסקים בענף — קצת יותר מאשר בממוצע במשק. ב-1968 חלה במספר השכירים בתעשייה עלייה של כ-14 אחוזים, יותר מאשר בכל ענף אחר. תופעה זו קשורה בגידול הרב שחל השנה בתפוקה התעשייתית. השכר לשכיר וגם השכר לשעת עבודה, שהם נמוכים בענף זה מאשר בכלל המשק, עלו בשיעור רב מהעלייה הממוצעת במשק.¹ הסבר לכך ניתן למצוא, כנראה, בלחצים שנוצרו בשוקי העובדים המקצועיים בתעשייה. כן נובע הדבר מעלייה חלקית ומתונה בתעריפי השכר בענפי הטקסטיל והמתכת. בענף התעשייה נערך סקר על עלות העבודה המראה, שבנוסף לתשלומי השכר היו למעבידים ב-1966 וב-1967 הוצאות נוספות על עבודה בצורת תשלומים נלווים בשיעור של כ-20 אחוזים מתשלומי השכר הישירים.

בהתפתחות על פני השנה ניכרת התייצבות ואף ירידה בשכר לשעת עבודה לקראת סוף השנה. ייתכן שדבר זה נובע מריסון תביעות השכר בעקבות גידול רב שחל בסוף השנה במספר המועסקים מהשטחים בתעשייה.

ג. בנייה

בענף הבנייה מהווים השכירים כ-80 אחוזים מכלל המועסקים, קצת יותר מהממוצע במשק. בענף זה חלה עליית תעריפים של 3 אחוזים במאי. השכר לשעת עבודה ירד ב-1.8 אחוזים, אבל בגלל עלייה גדולה במספר שעות העבודה לשכיר, חלה עלייה של 4.5 אחוזים בשכר לשכיר. העלייה הנמוכה בשכר בענף זה נובעת, כנראה, מהפרשיות בשכר הקיימת בין העובדים הוותיקים בענף לבין אלה שהצטרפו עם תהליך היציאה מהשפל. הסבר אחר נשען על כך שלחצי ביקוש בענף החלו להיות מורגשים רק בסוף השנה. בהתפתחות על פני השנה ניכרת ירידה קלה בשכר לשעת עבודה לקראת סוף השנה, בגלל מעבר משעות קיץ לשעות רגילות.

ד. מסחר וכספים

בענף זה מהווים השכירים כמחצית ממספר המועסקים. השכר בענף גבוה מאשר ברוב הענפים האחרים במשק, וב-1968 עלה השכר לשעת עבודה בענף, יותר מאשר בשאר ענפי המשק, להוציא את ענף התחבורה.

¹ מדדי התעשייה מורים על גידול רב יותר בשכר מאשר נתוני הביטוח הלאומי. בעוד שלפי נתוני הביטוח הלאומי עלה השכר לשעת עבודה ב-0.6 אחוז בלבד, מראים מדדי התעשייה גידול של כ-3 אחוזים בשכר ליום עבודה של הפועלים.

לוח י' 5

מספר השכירים, השכר החודשי והשכר לשעת עבודה, לפי ענפי המשק, 1968, והשכירים בהם מ-1965 עד 1968 *

השכר לשעת עבודה				השכר החודשי הממוצע לשכיר				מספר השכירים				
העלייה או הירידה (-) השנתית הממוצעת			**1968	העלייה או הירידה (-) השנתית הממוצעת			**1968	העלייה או הירידה (-) השנתית הממוצעת			**1968	
מ-1967 ל-1968	מ-1966 ל-1967	מ-1965 ל-1966		מ-1967 ל-1968	מ-1966 ל-1967	מ-1965 ל-1966		מ-1967 ל-1968	מ-1966 ל-1967	מ-1965 ל-1966		
(אחוזים)			(ל"י)	(אחוזים)			(ל"י)	(אחוזים)			(אלפים)	
-1.0	4.1	14.0	2.00	3.3	-0.6	18.0	343	3.0	-3.6	-6.1	38.3	חקלאות
0.6	4.0	17.8	3.10	4.8	—	17.0	564	13.9	-5.0	-3.1	187.4	תעשייה
-1.8	4.4	14.8	3.30	4.5	-0.2	14.1	583	8.6	-22.0	-15.2	52.8	בנייה
-0.5	2.9	15.0	4.20	3.0	1.1	16.1	767	4.9	-0.8	6.0	12.8	חשמל ומים
1.7	5.1	18.5	3.60	4.5	2.4	17.6	630	4.0	-1.0	0.1	69.4	מסחר וכספים
3.7	4.1	23.8	4.50	5.8	0.3	24.6	806	6.7	-1.2	0.8	51.0	תחבורה וקשר
												שירותים ציבוריים
-0.8	-0.3	21.5	3.70	0.7	-0.5	20.7	601	8.4	3.8	6.4	235.8	ועסקיים
-1.5	2.6	22.1	2.70	3.9	-2.6	19.1	397	11.1	-4.0	10.1	29.0	שירותים אישיים
-0.3	3.3	19.8	3.40	3.2	0.4	19.1	588	9.0	-2.9	-0.4	676.5	כל הענפים

* ראה הערה 3 בעמ' 168.

** על סמך נתון ארעי לחודש דצמבר.

ה מ ק ו ר : מספר השכירים ותשלומי השכר — נתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה במקורות הביטוח הלאומי.
ממוצע שעות העבודה לשכיר — מקרי כוח אדם, הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

בענף התחבורה מהווים השכירים (הכוללים גם את חברי הקואופרטיבים) כ־80 אחוזים מכלל המועסקים בענף. השכר בענף זה הוא הגבוה מבין כל ענפי המשק וב־1968 היתה העלייה בגובהה מעליות השכר בכל ענף אחר. נראה, שדבר זה נובע מגידול רב בביקוש לשירותי הענף שחל ב־1968 ושבא לידי ביטוי גם בשוק העבודה. מצד התיצע, נראה שהיצע העובדים לענף זה קשיח למדי. כמו כן עלו תעריפי השכר של השכירים בחברות האוטובוסים ב־8 אחוזים. גם על פני השנה ניכרת עלייה בולטת בשכר.

ו. שירותים ציבוריים ועסקיים

ענף זה מורכב רובו ככולו משכירים. השכר בענף זה גבוה במעט מהממוצע במשק וב־1968 הוא עלה פחות מאשר הממוצע המשקי. ראוי לציין, שגם ב־1967 חל תהליך דומה, לעומת זאת, בשתי השנים, 1965 ו־1966, חל תהליך הפוך.

ז. שירותים אישיים

השכירים מהווים בענף זה כמחצית מכלל המועסקים בענף. השכר בענף הוא הנמוך מבין כל ענפי המשק להוציא את החקלאות, וב־1968 הוא עלה בדומה לממוצע המשקי.

5. מדיניות השכר ותוספת היוקר

את מדיניות השכר בישראל קובעת ההסתדרות הכללית ואיגודי המעבידים. הממשלה, אף כי אינה מעורבת ישירות בקביעת מדיניות השכר, יש לה השפעה עקיפה על מדיניות זו. מדיניות השכר פועלת בשני מישורים: הסדר תוספת היוקר, שנועד לשמור על ערכו הריאלי של השכר בהתאם להשתנות מחירי הצריכה, והסכמי שכר הנערכים אחת לשנה או אחת לשנתיים בין איגודי העובדים לבין איגודי המעבידים. בחינת מדיניות תוספת היוקר ומדיניות השכר בשלוש השנים האחרונות מורה שלמצב הכלכלי היתה השפעה על המדיניות ועל אופן ביצועה.

א. הסכם תוספת היוקר

מאז ינואר 1966 לא שולמה תוספת היוקר אף כי מדד המחירים לצרכן, שהוא המדד הקובע לתשלום תוספת יוקר, עלה במידה שחייבה את תשלומו כבר ביולי 1966.¹ אי־תשלום תוספת היוקר ב־1966 גבע מיותר המחלקה לאיגוד מקצועי של הוועד הפועל, שנענתה בכך לפניית הממשלה על רקע של אבטלה רבה וגוברת. במקום תוספת היוקר, שולם מענק התייקרות מתקציב הממשלה לבעלי הכנסות נמוכות. עם הוויתור על תוספת היוקר ב־1966, החליטה הוועדה המרכזת של ההסתדרות בסוף 1966 לתבוע בשנים 1967 ו־1968 רק מחצית תוספת היוקר. בינואר 1967 שוב הצדיק המדד הקובע תשלום של תוספת היוקר, אלא שהפעם דרשה התאחדות בעלי התעשייה שלא לשלם את תוספת היוקר, בגלל הירידה החריפה בריווחיות, שבאה עקב עליות השכר הגדולות ב־1966, והקטנת הביקוש. המחלקה לאיגוד מקצועי החליטה, בעקבות זאת, לא להוציא לפועל את ההחלטה הקודמת לשנת 1967. גם במקרה זה הוגדלו מענקי ההתייקרות לבעלי ההכנסות הנמוכות, אם כי גם להם היה הפעם הפיצוי חלקי בלבד.

¹ הסדר תוספת היוקר שחל על כל ענפי המשק המאורגן קבע באותה תקופה שתוספת היוקר תשולם אם מדד המחירים לצרכן יעלה ב־3 אחוזים לפחות לעומת התקופה האחרונה עבורה שולמה תוספת היוקר. הבדיקה נעשתה כל חצי שנה (בינואר וביולי).

לקראת ינואר 1968 החליטה המחלקה לאיגוד המקצועי על שינוי בהסדר תוספת היוקר. במקום שהמדד יבדק פעמיים בשנה, הוחלט לבדוקו פעם בשנה, במוצע שנת, כאשר התשלום ייעשה בתחילת השנה בחדשי ינואר. כן הועמד הבסיס לתשלום תוספת היוקר על ינואר 1967. שוב התבקשה הממשלה להגדיל את מענק ההתייקרות. הואיל והמדד הממוצע ב-1968 עלה בפחות מ-3 אחוזים לעומת ינואר 1967, לא שולמה תוספת יוקר בינואר 1969.

אי-תשלום תוספת היוקר, מאז ינואר 1966 הינו ביטוי להשפעת הכוחות הכלכליים על מדיניות השכר, ובמקרה זה, על מדיניות תוספת היוקר. בגלל העלייה הגדולה בשכר ב-1966, שבאה בד בבד עם עלייה נמוכה בפריזון ועם אבטלה מתרחבת, נוצרו לחצים לעליית מחירים וליציבות בשכר. העלייה בשכר ב-1966 לא יכולה היתה להתבטא במלואה בעליית מחירים בגלל תנאי האבטלה, ולכן נותרו לחצים שלחצו את השכר מטה. לחצים אלה התבטאו באי-תביעת תשלום תוספת היוקר על ידי האיגוד המקצועי ובדרישות המעבידים שלא לשלמו. יש לציין גם שבשנים 1967 ו-1968 נשמרה יציבות יחסית של מחירים.

הסדר תוספת היוקר נועד, כאמור, לשמור על ערכו הריאלי של השכר בתנאי עליית מחירים. להסדר תוספת היוקר היתה הצדקה בתקופה שבה נוסד, כלומר במלחמת העולם השנייה, כאשר חלו עליות מהירות במחירים. עיקר יתרונו באוטומטיות שבו, החוסכת משא ומתן מייגע, חיכוכים ושביתות. עם זאת, עשויים להווצר תנאים שאינם מצדיקים הצמדה אוטומטית של השכר למדד המחירים לצרכן. עליית המחירים של מוצרי הצריכה יכולה להיות גדולה מעליית מחירי התוצר. במקרה זה יוצרת עליית השכר בשיעור עליית מחירי הצריכה לחצים אינפלציוניים. כן מגביל הסדר תוספת היוקר את המדיניות הפיסקאלית והמוניטרית של הממשלה. מחירי הצריכה יכולים לעלות, למשל, בגלל פיתוח או הטלת מיסים, ועליית השכר במקביל פועלת נגד השפעתן של פעולות אלה. עיוות אחר נובע מהפיגור בין עליית המחירים לבין תשלום תוספת היוקר. בתקופת הפיגור גורמים כוחות השוק לעלייה מסוימת בשכר בגלל העלייה במחירים. תשלום תוספת היוקר במלוא עליית המחירים תגרום בתנאים אלה לעלייה כוללת בשכר, שהיא גדולה מעליית המחירים, ותגרום ללחצים מחודשים על המחירים. ולבסוף, תיתכן עליית מחירים הנובעת מעליית שכר; הסדר תוספת היוקר גורם במקרה זה לתהליך שרשרת של עליות שכר ומחירים.

ב. הסכמי השכר

ב-1966 חלו עליות גדולות בתעריפי השכר ברוב הענפים. ב-1967 היו עליות מעטות ומתונות יותר, ואילו ב-1968 היתה יציבות כמעט מוחלטת בתעריפי השכר, להוציא מספר מועט של עליות תעריפים שפורטו לעיל. כבר ב-1966 תרמה האבטלה, שנבעה בחלקה מעלייה ראשונית בשכר, לדחיית כמה מהעליות בשכר שנתחייבו מהסכמים קודמים לאותה שנה. תופעה זו חזרה, וביתר שאת, ב-1967. עם הדרישה לאי-תשלום תוספת היוקר, הביעה התאחדות בעלי התעשייה התנגדות לתשלום ההעלאות בשכר, אפילו הוסכם עליהן כבר קודם לכן, וזאת, שוב בגלל הירידה בריווחיות בגלל עליות השכר הגדולות של 1966 והקטנת הביקוש. לאחר משא ומתן עם האיגוד המקצועי הוסכם לדחות את מועד העלייה בשכר וגם לצמצמה.

בינואר 1968, קבעה המחלקה לאיגוד מקצועי שבמסגרת מדיניות השכר ל-1968 ו-1969 לא יהיה שינוי בתעריפי השכר, להוציא ענפים שהעלאות השכר בהם נדחו משנים קודמות. במסגרת זאת יש לראות את ההעלאות המעטות שחלו בתעריפי השכר ב-1968.

6. יחסי עבודה

ב"יחסי עבודה" מתכוונים למכלול היחסים בין העובדים והמעבידים. אינדיקציה למידת תקינותם של יחסי עבודה אלה ניתן למצוא בנתונים על השביתות. יש לזכור, שהשביתה הינה

מספר השביתות וימי העבודה שאבדו לפי הסיבה, הענפים הראשיים, ואישורן, 1965 עד 1968

מספר ימי שביתה					מספר השביתות					
העלייה או הירידה (-)					העלייה או הירידה (-)					
מ"מ 1967	מ"מ 1966	מ"מ 1965	1968	1967	מ"מ 1967	מ"מ 1966	מ"מ 1965	1968	1967	
ל"מ 1968	ל"מ 1967	ל"מ 1966			ל"מ 1968	ל"מ 1967	ל"מ 1966			
	(אחוזים)		(מספרים מוחלטים)			(אחוזים)		(מספרים מוחלטים)		סך הכול
25.5	-60.6	-28.8	73,153	58,286	-28.9	-50.3	-0.7	101	142	
השביתות לפי הסיבה										
53.8	-83.8	-11.3	18,546	12,057	-14.6	-68.0	21.9	35	41	תביעות שכר ודירוג
-84.5	-23.1	80.2	970	6,270	-53.1	-30.4	170.6	15	32	הלנת שכר
-90.4	3.8	61.6	2,050	21,361	-54.2	-33.3	89.5	11	24	פיטורי עובדים
*	-90.4	-80.0	*	1,235	*	-93.5	-63.5	*	2	מביעה לשינויים בהגדרת תפקיד (סיווג)
61.4	-70.3	97.2	7,183	4,451	-54.5	-45.0	122.2	5	11	מפרה או אי-חתימה על הסכמי עבודה
243.9	-22.9	-51.4	44,404	12,912	9.4	28.0	-52.8	35	32	סיבות שונות והשביתות
השביתות לפי הענף הראשי										
24.2	-53.0	26.0	33,539	27,006	-32.1	-41.1	21.6	36	53	מעשייה (כולל מכרות ומחצבים)
127.7	-74.7	-57.4	29,811	13,092	-15.7	-57.9	-1.6	43	51	שירותים (ציבוריים ואישיים)
-46.1	-53.0	-4.9	9,803	18,188	-42.1	-49.3	-17.6	22	38	תר הענפים
השביתות לפי אישורן										
			61.1	55.5				46.9	55.3	אחוז השביתות שאושרו
			38.9	44.5				53.1	44.7	אחוז השביתות שלא אושרו
			100.0	100.0				100.0	100.0	סך כל השביתות

* ירידה לרמה של אפס במספר השביתות.

ה מ ק ו ר : נתוני 1965 ממקורות המכון למחקר חברתי כלכלי של ההסתדרות. הנתונים ל-1966 ו-1967, הוכרת שכיחות והשכבות 1965 עד 1967, הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, 1968, שנערכה בשיתוף עם המכון למחקר חברתי כלכלי של ההסתדרות. 1968 — נתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה והמכון למחקר חברתי כלכלי של ההסתדרות.

מקרה קיצוני של סכסוכי עבודה, ולכן משמשת היא כאינדיקטור בלבד. כן יש להתחשב בקיומם של מספר סוגי שביתות. הנתונים המופיעים להלן בלוח י"6 הם לגבי שביתות מלאות (שביתות האטה, למשל, אינן כלולות כאן).

ב-1967 חלה ירידה גדולה במספר השביתות ובמספר ימי העבודה שאבדו כתוצאה מכך. מגמת הירידה במספר השביתות נמשכה גם ב-1968, אך גדל במידת מה מספר ימי השביתה. נראה, שהירידה במספר השביתות ב-1967 וב-1968 נובעת במידה רבה מהאבטלה ששררה במשק באותה תקופה, מהמלחמה ומהמצב הבטחוני.

העלייה במספר ימי השביתה נובעת מכך, שהשביתות ב-1968 הקיפו מספר גדול יותר של שובתים מאשר ב-1967, שכן חלה ירידה באורך הממוצע של שביתה. במיוחד היה גידול במספר ימי השביתה שנסובו על תביעות שכר ודירוג ועל הפרה או אי-התייחסות הסכמי עבודה, דבר המעיד, כנראה, על חידוש הלחצים לעליות שכר.

בחלוקה לפי ענפי המשק חל הגידול העיקרי במספר ימי השביתה בענפי השירותים. ב-1968 גדל חלקן של השביתות שלא אושרו. שביתות אלה נערכו, בדרך כלל, במקומות עבודה בעלי מספר מועסקים קטן יחסית, כך שמספר השובתים הכולל בהן ירד.